

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 21 квітня 2020 року)

Суми
2020

СЛЮСАРЕВА Є. О.
студентка ННІ права СумДУ
(наук. керівник: к.і.н. В. М. Король)

Інтерв'ю з Марією Василівною Слюсарєвою

Вивчення історії, як це не банально було б сказано, то не тільки завчити певну кількість дат та зможти вільно їх пригадати в будь-якій ситуації. Ні! Майбутні історики та й узагалі будь-яка освічена людина мають володіти вмінням детально і грамотно аналізувати події, виокремлювати головне з цілої купи буденної інформації, критично ставитися до неї, а також знаходити нові джерела, з яких можна почерпнути щось досі невідоме. До таких джерел належить царина усної історії. У інтерв'ю і спогадах пересічна літня людина може висвітлити те чи інше питання зсередини, тобто як учасник та свідок історичних подій. І це буде зовсім інший ракурс, ніж інформація з офіційних джерел.

А що ж нам потрібно? Лише знайти таку людину, розпитати її, не зробивши їй при цьому боляче, та й занотувати. Ось яким чином народилося це невеличке, але змістовне інтерв'ю. В ньому представлені біографічні уривки з життя моєї бабусі. Вона народилася 30 січня 1941 р. Проживала у селі Чернацьке, а зараз мешкає у місті Середина-Буда Сумської області. На її життя припали тяжкі часи, проте вона не стала черствою людиною. Деякі моменти визивали біль та смуток у старої людини. Тому ця розповідь часом містить ще й велике емоційне навантаження.

Під час підготовки до публікації цього інтерв'ю ми намагалися редагувати слова опитуваної таким чином, щоб по можливості зберегти особливості мови і мовлення цієї літньої людини. Аудіозапис інтерв'ю передано для вивчення і збереження науковцям Сумського державного університету.

- У якій сім'ї Ви народилися? Чим узагалі займалися Ваші батьки?

- Я у сім'ї була одна. Батька звали Василієм, а мати – Марією. Мати працювала в колхозі, а батько працював у Дарниці під Києвом на погрузці. Більш за все моїм вихованням займалася бабуся. Разом із нею ми пололи городи, жали пшеницю, жито, засівали городи, жали та носили траву коровам. Коли мені було шість місяців, то почалася війна, і батька забрали на фронт.

- Чи ходили Ви до дитячого садка? Були у Вас друзі?

- До дитячого садка я не ходила, була з бабою. Був друг Іван із яким ми гралися в ляльки. Також у мене були подруги Оля, Галя. Ми з ними гралися в жмурки, класики. Взимку з однокласниками каталися на санчатах.

- Де Ви здобували першу освіту?

- Училася в Чернацькій початковій школі, і жили ми майже неподалік. Мені дуже подобалося у школі. Ми там читали, малювали та писали. Малювали олівцями. Вони вже тоді з'явилися і було їх у пачці 6 штук. Узимку на фізичному вихованні ми каталися на лижах, санях згори. У сильні морози до школи ми не ходили та й не займалися. У той час ручок не було і чорнила були в маленьких пляшечках ми туди їх наливали. І стався один випадок. У мене був гарний почерк, і вчителька запропонувала заповнювати шкільні стінгазети. Я написала на нього [однокласника] статтю до стінгазети, і йому не сподобалось. Хлопець облив мені лице [чорнилом]. Після цього я пішла додому. Поплакала та пішла.

- Ви народилися в 1941 році, чи не так? Розкажіть, будь ласка, що Вам розповідали у сім'ї про війну і взагалі про цей трагічний період.

- Так, у 1941 році [на початок війни] мені було шість місяців. Із моїх родичів на фронті ніхто не був. Усі зі мною

сиділи. Під час війни я перебувала вдома. Потім дім згорів. Ми жили на квартирі. Там було чотири сім'ї, і ми прожили на квартирі чотири роки, а потім пішли жити до діда. Дід нас забрав до себе. У нього син був поліцаєм. Вони [радянські сили] відступили, а потім після повернення його судили. Двадцять п'ять років йому дали. Судили його за те, що був поліцаєм під час війни. А потім його син не повернувся, а повернулася дружина. Ми будинок їй залишили, ну а самі пішли. У нашій місцевості [село Чернацьке] були і партизани. Особисто я була тоді ще дуже малою, знаю лише за розповідями.

- А як саме Ви харчувалися у ті роки, в дитинстві? Що саме і в якій кількості Ви споживали?

- Нічого не було! Що там було під час війни? Цукру навіть не було. Корови не було – німці забрали. А після війни ми вже жили на квартирі. Згоріли ми, ну й жили на квартирі. Там ми готували кукурудзу. Плитку топили й баранчики робили. Суп, борщ готували. Це ж було і перше, і друге. Узвар готували, тоді компотів не було.

На ринку після війни нічого не можна було придбати. Борщ варили зі щавлем, а м'яса взагалі не можна було знайти. У борщ додавали ще квасоль. Що тоді в голодні роки було? Картопля ще була. Для саджання використовували картоплю, а не лушпиння. Городи сіяли картоплею. Настільки голоду в нашій місцевості не було. Пізніше споживали борщ, картоплю, капусту. Варили каші в печі й з гарбузів також. Крохмаль видобували з картоплі. Із додаванням його потім випікали млинці. Такі млинці ми випікали доволі часто. Картоплю готували в печі, була тушкованою. Хліб випікали самостійно, а потім вже в магазинах. У післявоєнні роки вже можна придбати його в магазинах і коштував він тоді п'ятнадцять копійок. Проте були великі черги. Масло, маргарин, молочні продукти теж були у побуті. Вживали і овочі з фруктами, однак їх було не багато. У моєму місті [Середина-Буда] був ринок. Спочатку їх було два,

а потім залишився один, що знаходився в центрі міста (біля сучасного будинку культури). Усе на ринках продавали спочатку. Колись продавали і корів з волами.

Під час війни та після неї на ринку неможливо було придбати курицю. Вона коштувала вісімдесят рублів. Пронька, тітка наша покійна, ходила за курицею навіть до Шостки і віддала 80 рублів. Несла її в руках додому. Вона її придбала на базарі. Порося та інша живність продавалася, проте коштувала доволі дорого, особливо після війни. Продукти коштували дорого. А потім ціни почали знижуватися, під час роботи Маленкова секретарем ЦК. Був анекдот, як Маленков надавав млинців. Також проводилися ярмарки, однак продукти виготовляли в основному самостійно. Усе продавалося, і птиця, і солодощі. Тоді було все дешевше. Заробітна плата була потім 50 рублів. У дитинстві, коли моя мати їздила на ярмарок, то привозила мені гостинець – стакан гарбузового насіння. З ганку її зустрічаю. Ось це був і мій дарунок.

Не було тоді ніяких особливих дарунків. І одного разу, коли я захворіла, прийшла сусідка і принесла як гостинець один [квашений] огірок із діжки.

У родичів була корова (той бік села залишився неушкодженим). Якось родичка прийшла і принесла один-однісінький вареник із сиром, що знаходився у діжці багато місяців.

Яблука зривали ще недостигшими. Одного разу, коли я прийшла на город, а на сусідському росла така культура як ріпак. Я зірвала декілька листочків, прибігла хазяйка та й почала лаяти. І після цього я вирішила, що більше ніколи нічого не буде брати без дозволу.

- Де Ви навчалися після закінчення початкової школи? Ким Ви працювали? Це було для вас цікаво?

- Ніде. А потім вже почала працювати на будівництві, а потім вже пішла на маслозавод. Я все життя працювала на

маслозаводі. Саме будівництво знаходилося неподалік, у центрі (переїхала жити до міста Середина-Буда). У нас був свій будинок. Він знаходився на вулиці Зоря (близько до Свердлова). За півгодини я добиралася до роботи. Заробітна плата становила сорок рублів. За два місяці можна було назбирати на плаття. А продукти, де хочеш бери! Після війни продукти теж були дорогі. Проте за сорок рублів можна було купити багато хліба (15 копійок коштувала буханка хліба, а на рубль можна було придбати шість буханок). Риба теж була. Цукерки й печиво також були. Три рубля коштував кілограм цукерок. Каші їли. У ступі товкли. Так само овочі, фрукти їли (яблука). Потім вже все дешевшим було.

На будівництві працювала по вісім годин. Цеглу-сирець виробляли (невипалена цегла). У стелажі клали, а потім він висихав. На цегляному виробництві я працювала мало (шість місяців). А потім на маслозавод пішла. Із роботою не було ніяких проблем, можна було працювати будь-де. Якщо хтось не працював, то він нічого не отримував, ніякої матеріальної допомоги. Навіть примушували працювати, судили за те, що хтось не працював. Серед моїх знайомих були такі люди. Був чоловік Нінин, і він узагалі нічого не робив, навіть удома. Домашньої худоби в них не було. Тобто нічого не робив і нічого не хотів робити. За це йому дали два роки.

На маслозаводі працювала 32 роки. Працювали в халаті та платку білого кольору, чоботи резинові. Щоб вода не лилася до ніг, ну й на голову шапочка. Їжу нам привозили. Кожного дня щось інше. Годували добре. Привозили пиріжки з варенням. Одного разу загубила я сережку. Прийшла вранці, а вона біля каналізації лежить. Я її знайшла, бо знала, що її ніхто не візьме. Шукати ніхто не допомагав, бо всі додому пішли, а я одна одягалася. Також я працювала ще 2 роки в типографії. Робили перепліт й обкладинки на книжки. Працювало там 2 людини. Нам робили замовлення і ми це все робили. Альбоми робили. За

це нам платили 100 рублів. Плаття з часом дорожчали, і не кожен міг придбати.

- Що ж саме люди вдягали у той час, особливо жінки? Якою була тодішня косметика?

- Плаття носили, кофти, як усі. Плаття шили. Приходили до шевця, і неї були якісь тканини. Косметики особливо не було. У дитинстві я носила рубаху і лапті. До школи я ходила в лаптях. Їх робили з ликів. Також одягали взуття руїмки. Ботики такі були, в них туфлі вставляли та й носили. Уже потім пальто було. Спочатку були різноманітні сорочки у клітинку. Потім вже пішов крепдешин, штапель. Юбки шили і штани. Одяг тоді можна було не тільки пошити, а й придбати. У залежності від тканини виходило дорожче придбати або зшити. Косметики тоді не було. Красили брови та вії будь-чим. Наприклад, вугіллям та олівцями. Хто чим. У якого було яке лице, той так і йде.

- Чи були в той час якісь звичайні для нас блага: вода з під крана, газові плити й таке інше?

- Воду носили з колодязя (було це досить далеко). Частіше носила сама воду, бо нікому було допомагати. Зрідка носив чоловік. Приблизно чотири відра ішло на те, щоб попрали. Коли скільки.

- Чи приймали ви участь у різноманітних акціях, демонстраціях?

- Проходили демонстрації, на які збиралося все місто. Приймала участь у Першотравневій демонстрації. Йшли в колонні з квітами, кульками, святково вдягнені. Нас примушували брати участь у цій акції, приблизно за часом це три години.

- Я ще дещо хотіла уточнити? А що ж саме вас примушувало змінювати місця роботи?

- Протягом певного періоду я змінювала місця роботи, тому що мало платили. На маслозаводі було важко працювати. Усе ми робили своїми руками. Робили кефір, сливки розливали.

На маслозаводі теж платили так само 40 рублів, а потім більше (приблизно через 10 років моєї праці на маслозаводі).

- А яким був Ваш будинок у дитинстві?

- Німці, як відступали, то той бік села, що знаходився від села Ромашкового, спалювали. Їм було добре виходити з села за димом, тому що дим на їх бік ішов і тому їх було не видно. А потім хто не відступив, вони й так у кого корови чи ще там щось залишилося, вони усе забирали. У нас була корова озима (ялова) жирна, вони чотири підійшли й забрали корови нашу та ще там. Забрали та й пішли. Дім наш спалили. А ми тільки два роки, як його збудували. У чому стояли в тому й залишилися. В Горіхніній Падалі теж дім горів, дім великий був. У нас двір п'ять соток займав, і німці коней ставили. І все забрали. Тож пішли на квартиру жити, а потім до діда. Він плакав, бо боявся, що в нього будинок відбере радгоспна бригада, бо син у нього поліцаєм був. Ми діда пожаліли і пішли до нього. Він пішов до доньки, а ми залишилися. А потім приїхала хазяйка, вигнала нас. У неї були дві дочки, вони поїхали на заробітки до Західної України. А потім ми жили на квартирі до тих пір, поки не збудували собі маленьку хатку. Основу хатки ми привезли з Гаврилова. Дім складався з сосни і був за площею 4 на 4 метри. Ми побудували той дім, і пішли туди. Ми перевезли цю жилу хатину, а жінка побудувала собі новий [будинок]. А після ми ще будували дім. Чотири рази будували собі дім. Той будинок, що був на вулиці Зоря, ми його продали.

- Чим ви займалися у побуті, які були домашні заняття?

- Ми вирощували коноплю, пряли, займалися ткацтвом. Я була ще малою, бабуся пряла з візерунками. Різні клітинки. Було красиво. Я допомагала їй. Потім клали його та відбілювали золою. Ціле літо ми займалися відбілюванням. Змочували полотно у воді та стелили його на луках. Траву постійно носили, сушили, коровам заготовляли сіно. Коли з'явилися перші

тканини, мені було років із дванадцять. Тоді вже починалися тканини. Перші були дуже дорогі. Ніде було їх знайти, а лише якщо і вдавалося, то за великі кошти. До Москви замовляли, щоб привезли звідти, бо тут не було і тільки за спецзамовленням. У майстра в ательє вже були хоч якісь тканини.

- Як ви добиралися до роботи? Які саме види транспорту існували в той час?

- Машини існували тільки в дуже заможних громадян, в основному як засіб пересування використовували коней. Взимку також на санях і «Уперед!». Ми ходили пішим ходом на цегляний завод. А потім із машин вже з'явилася полуторка, із маленьких машин.

- Як ви проводили свій вільний час? Чи було це цікавим та пізнавальним?

- У нас проводилися так звані вечорниці. Ми збиралися у хаті в когось. Вони проводилися кожного дня. Учасник цих посиділок міг в'язати під час їх проведення та займатися будь-чим. У селі [Чернацьке] знаходився клуб. Пісні супроводжувалися грою на фортепіано, акордеоні, баяні. Гітари були не в усіх. Співали народні пісні. Танцювали фокстрот, польку, полонез. Також привозили фільми. Мені було тоді 11-12 років. Ми збиралися в сільському будинку культури. Білет коштував двадцять копійок. Займалися спортом. Каталися на лижах, санчатах, ковзанах. Велосипеди теж починалися. Хто був багатий, той мав можливість придбати.

У селі Чернацьке церкви навіть однієї не було. Люди збиралися у хаті до війни і після війни і там проводилася церковна служба. У місті Середина-Буда розташовувалися три церкви. Одна розташована біля музичної школи, друга – біля школи (зараз це капличка). Потім цю церкву знесли і побудували на цьому місці пам'ятник. Цей пам'ятник було збудовано на честь людей, що ходили до Леніна. Третя церква

знаходилася біля Нікольського кладовища. Особисто я відвідувала церкву, що знаходиться біля музичної школи. Спочатку це місце займав кінотеатр, а далі тут відкрили церкву. Церков, що була біля кладовища спочатку була жилим будинком.

Новини дізнавалися з газет, однак я жодної не виписувала. Мені розповідали ті люди, що їх виписували. Вдома ми мали радіо. Ходила на річку. Мій чоловік їздив на лікування до Кисловодська

- Якою була на той час медицина? Та й узагалі, як часто ви хворіли?

- Я часто хворіла у дитинстві. Також у мене боліли очі. Мене застудили, коли ховалися, і через це почали боліти очі. Очима взагалі нічого не бачила. Мені було тоді 1,5 роки. Допоміг німецький лікар. Мені сказали, що цю хворобу я матиму до 6 років. Так я й хворіла. А потім поступово почало сходити. У селі Чернацьке розташовувався один медпункт у якому працював один фельдшер. Також була й народна медицина. Були знахарі.

- Наскільки чистим в ті часи оточуюче навколишнє середовище? Наскільки чистим було повітря, ґрунти, вода?

- Воду брали з колодязя [село Чернацьке]. Коли переїхали до Середина-Буди тут також були колодязі. На вулиці Зоря були також колодязі, тобто джерело води знаходилося неподалік. Навколишнє середовище було чистішим, ніж зараз.

- Дякую Вам за це пізнавальне інтерв'ю.